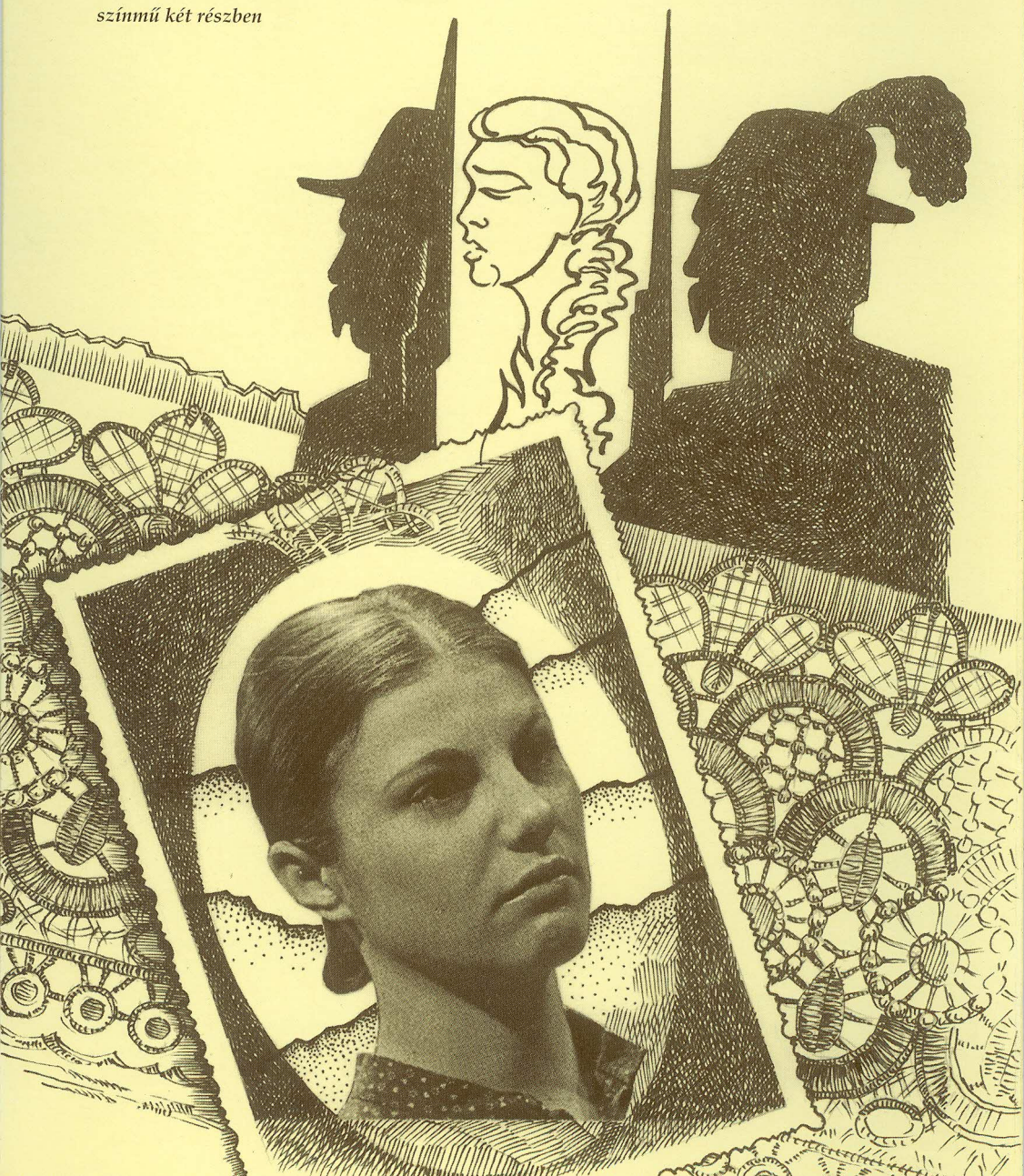
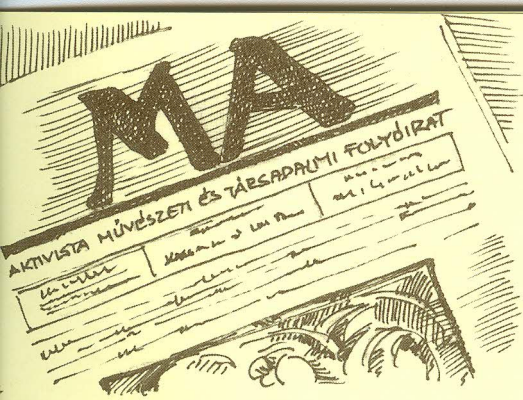

Kosztolányi Dezső - Thuróczy Katalin

Édes Anna

színmű két részben

Kosztolányi Dezső abban az évben született, amikor Esti Kornél: 1885. március 29-én, Virágvasárnap hajnalán, hat órákor.

Apja évről évre komoly intelmeket tartalmazó levélben köszöntötte föl születésnapján.

Anyám, az áldott szerette mondani, hogy a csillagokban látta arcomat.

Élete valóban gazdag volt sikerekben, szép és jeles ember lett, ahogyan megjósolták.

Az írástól bütyök nőtt a jobb hüvelykujján, erre különösen büszke volt.

Nézze ezeket a csontokat, ezt a mancsot, hát mondja meg de őszintén. Igazán egy nyamvadt, kákbélű költőhöz hasonlítok, s nem inkább egy kovácshoz?

Lázasan, megszállottan és gyorsan írt. Halálos betegen is, a jeges Stockholmból, a távoli vidékről, emberekről küldi derűs-pontos tudósításait. Amikor már nem tudott beszélni, a legutolsó napokban papírszeletekre írta üzeneteit, verstördékeit. Ötvenegy évesen halt meg, iszonyú szenvedések után – ő még fiatal volt.

Életében legnagyobb sikereit, mint lírikus aratta, az irodalomtörténet ma talán inkább a prózaíróit becsüli. Nyelvének lehiggadt tisztaságát, feszes mondatait. Mindent megvilágító realizmusát, az igazmondó Kosztolányit.

A kor egyik legforradalmibb írójával lesz ismerkedésünk. A legesztétikusabbnak kikiáltott (megrovásképp kikiáltott!) írónk volt a leginkább proletár-ézelő.

Így siessük el ítéleteinket.

Melyik írónkban lakott annyi tisztelet, annyi megértés és már-már becéző szeretet a vicék, a mosónék, a nyomorgók iránt, mint bennem, a mindenfajta politikának – a haladó politikának is – megvetőjében, az ellenforradalmi idők kezdetének lelkes helyeslőjében? Ki kereste oly szívósan még az élet valóságát az elesettség furcsaságaiiban és megdöbbenő egyszerűségeiben? Tán csak Móricz, az ellenpólusa. A tehetségben találkoztak. Az bármifajta is, mindig egyirányba kényszerít, a valóság felé. Sok mindenről nem írhatott. De végtelenül jellemző, hogy amikről írhatott, azok közt mire esett újra és újra a választása. Az ártatlanokat övezte fénybe, tárgyilagosan hüvös-tiszta vagy már-már színészen lelkendező szavaival. Ezek az alakok mind valóságosak. Általuk és tőlük tudjuk meg, hogy a két háború közt milyen lényegbevágó események zajlottak le körülöttünk...

Az a kor ebben a könyvben ma is él.

Illyés Gyula

Egy téli vasárnap délután a szobája dívánján heverésztem, ő pedig az íróasztalnál ült, cigarettázott és dolgozott.

— Most mindjárt azt fogja mondani, Manyikám, adj egy kis sötét kávé – gondoltam magamban, pedig álmos vagyok, semmi kedvem fölkelni, kimenni a konyhába, kávé készíteni. Vasárnap délután van, a lány nincs idehaza, mégis nekem kell megcsinálnom azt a kávé-t s ki tudja még hány-szor ma délután. Ábrándozni kezdtem. Arra gondoltam, milyen jó volna egy olyan cselédlányra szert tenni, aki sohase megy el vasárnap délután s aki, mint valami gép, egyéni életének és kívánalmainak legkisebb jele nélkül, mindig mindent tökéletesen elvégez. Eszembe is jutott egy lány, akit egy kicsit ilyennek képzeltem, a házunkkal szemközt lakó

színészházaspár Anna nevű mindig szelíden, engedelmesen mosolygó, hazuról soha el nem járó, szlovák cselédje.

A pamlagon fekve, nappali álmodozásomban különböző helyzeteket színezgettem erről a tökéletesen engedelmes, mindig szolgálatkész leányról, egyúttal azonban próbáltam beleélni magamat a lány helyzetébe és egyszerre hirtelenül felvillant bennem az a gondolat, hogy ilyen leányt nem mernék a házamban tartani, mert aki ennyire öntudatlan, az éppen öntudatlanságában, valami rémült cselekedetre képes.

— Te, egy novellatéma jutott az eszembe – szóltam. Egy tökéletes cselédlány, aki végül is meggyilkolja a gazdáit.

— Nagyszerű – mondta rá Dide, azon nyomban. – Nagyszerű novellatéma. Mindjárt fel is jegyzem – és fogta az előtte levő naptárát, arra írt gyorsírással néhány jelet.

Azonnal annyira magáévá tette ennek az elképzelt folyamatnak minden mozzanatát, rögtön megérezte jelképes és általános mivoltát. Ő maga is, — akárcsak én — hányszor lázadozhatott már, gyilkos kívánságokkal, mindenféle elnyomatás, gépesítés ellen, egyúttal azonban milyen sokszor tűzhetette maga elé, önmagára vonatkoztatva is, a gépi tökéletesség elérhetetlen eszményét és kissé messzemenő

következtetés talán, de arra kell gondolnom, hogy mindketten, talán egymással szemben is átélhettük már ezt a lelkiállapotot.

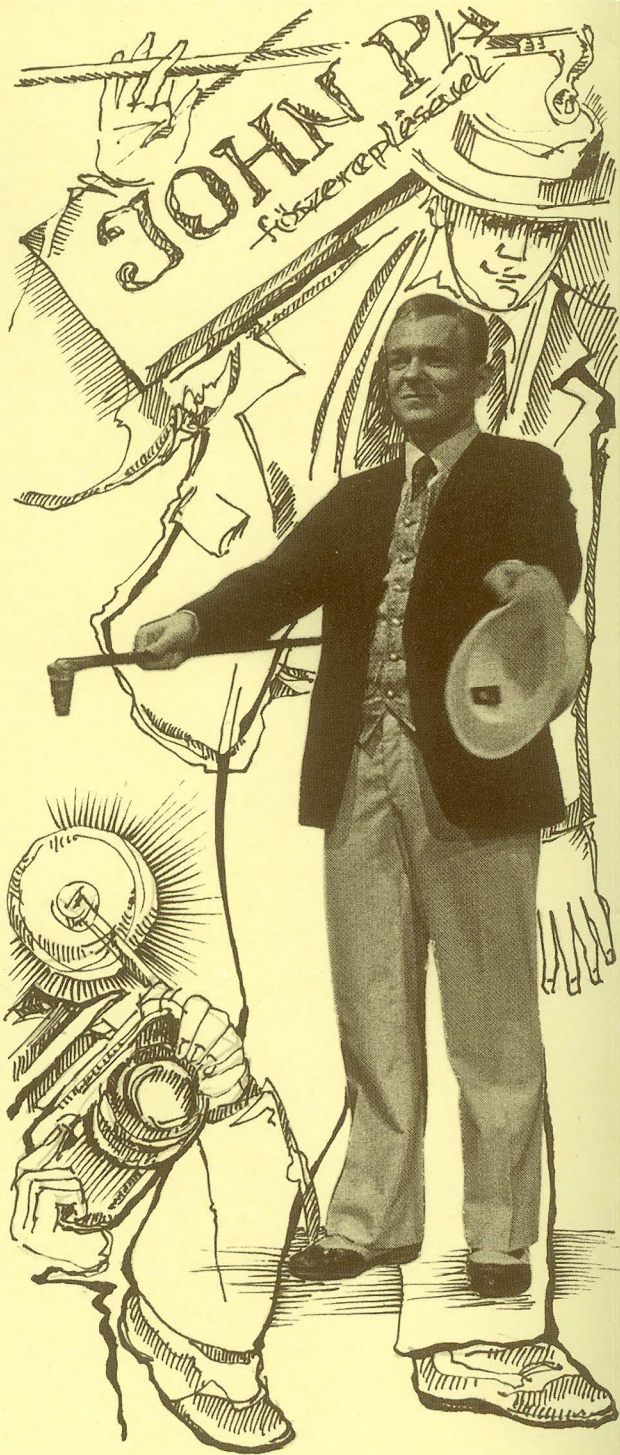
Én félve, bizonytalanul pendítettem meg az ötletet, s magam is elcsodálkoztam, milyen elragadtatással fogadta. Nyilván szunnyadó hangok pendültek meg benne.

Másnap azután mindjárt hozzá is fogott a novella megírásához s a novella nőtt-nőtt és valami nagyszerű lett belőle és amit írt, azt minden nap felolvasta nekem és én minden nap jobban ámultam, hogy mi lett az én szegényes elképzelésemből. Alakok nőttek ki, emberek elevenedtek, életek, sorsok döltek el. Úgy bámultam őt, mintha a Teremtőt láttam volna sárból embereket gyúrni és lelkeket lehelni beléjük.

Anna, az *Anna* név, az engedelmes mosoly, a seszínű haj, megmaradt az eredeti minta elgondolásból, egyébként azonban Bözsi, a régi dajka szép kék szeme, karcsú alakja, balatoni bája volt előtte, amikor írta és talán annak a hajdani, szabadkörülyű tanyai lánynak öntudatlansága, akihez diákkorában többször kilopózkodott s aki egy szép napon szóltanul, sírva elhagyta a házukat. *Jancsi* alakját egy rokonunkról s kissé önmagáról mintázta. A *Patikárius* név régi családi emlékeket idézett. *Moviszter* alakjában is önmagára gondolt, meg két

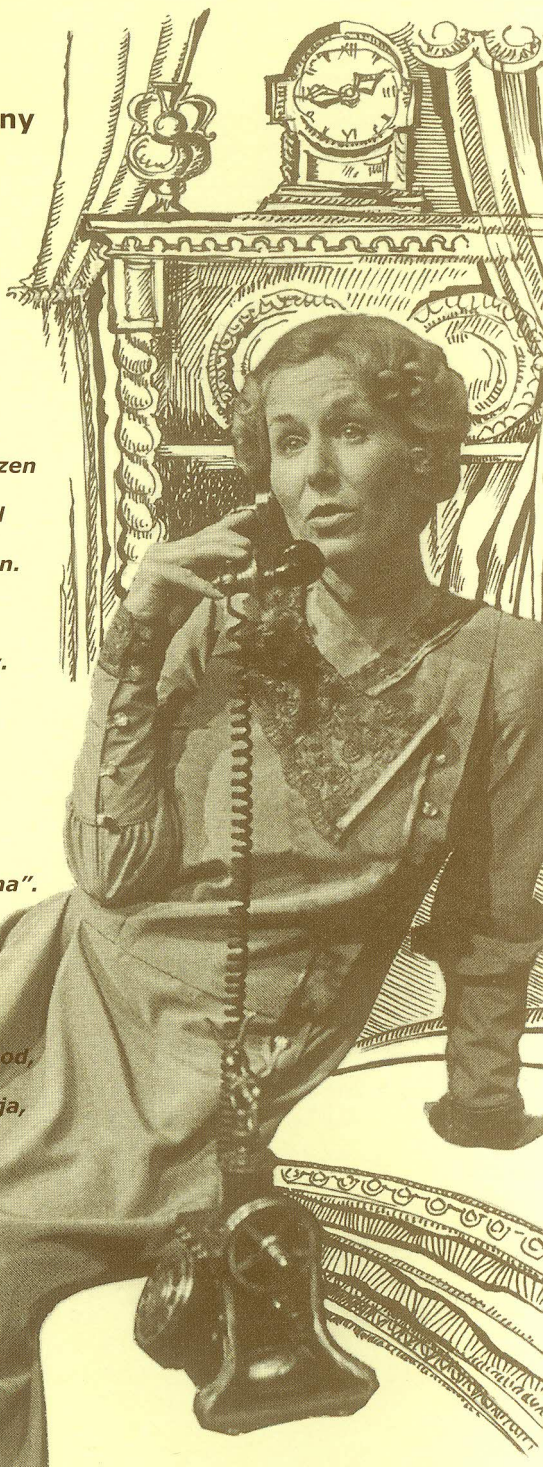
másik barátunkra, egy kitűnő ideg orvosra s egy kedves, emberséges gondolkodású iparoktatási főigazgató barátjára. A *Moviszter* és *Druma* neveket a kisfiúnk találta ki, amikor még egészen apró volt. Ő játszott képzeletben ennek a két soha nem létező családnak az életével. „A *Moviszter*ék kutyája” – mondotta, ha meglátott egy kajlafülű, barnaszőrű kiskutyát. „A *Drumáék házmestere*” – mutogatott egy kapuban ácsorgó emberre. *Moviszter*né alakját egy budai orvosismerősünk feleségéről mintázta, *Vizyné* modellje Bella néni volt, a keresztanyja s egy közelünkben lakó tanár felesége, de kicsit minden polgári asszony, akit valaha ismert, és *Ficsor*, a házmester alakját is régi könyvtárszolgák, házmesterek emléke mozgatta. A regény elkészült, olyan teremtő erővel, hogy Édes Anna, *Moviszter*ék, *Drumáék*, *Vizyék* és a többiek is mind, hamarosan eleven valósággá váltak még az én számomra is és azt éreztem, régi, valósi ismerőseim ők, akik körülöttem mozognak, élnek.”

Kosztolányi Dezsőné:
Kosztolányi Dezső
— részlet —

Kosztolányi Dezső: Úriasszony

Negyven kiló, s nagyon boldogtalan. Szemöldökét finom acél-csipesszel a társaságban irtja, hátravetve sovány fejét s a rúzsával piros pilléket ír az ajkai fölé, míg kézitükreben figyel magára. Pár év előtt az emlőit akarta eltávolítani egy divatos sebészsel, ámde erről lebeszélték. Csak vakbelét vetette ki, előre, ezenkívül néhány haszontalan, fölösleges szervét, hogy ezzel is könnyebb legyen. Ma már tehát egészen üres, akár egy kipakolt bőrönd, vagy egy dekobra-könyv. Úszik, repül és ritmikus tornára jár. Rómiz és bridzsezik. Csupán a jobb körökben. Leánykorába zongorázgatott is, de abbahagyta. Mindent abbahagy. Sétálni viszi a tragédiáját s szánják nagyon. Ő a bús úriasszony. Ha – néha – föl van öltöztetve, fázik. Ebéd után éhes. „Nem értik őt”. A férje sem, „ez a derék fiú” – így hívja – aki kenyeret keres rá, de ő kenyeret nem eszik soha, csak aszpikot, grapefruitot, kaviárt s így tőle független. Beteg szegény. Nagyon beteg. Húsz toalettje van, harminc szerelme s több „komplexuma”. Mindig halálosan fáradt. A hangja személytelen és gépi, mint a hangos filmek beszéde, mely közelbe-távol egyforma és így senkihez se szól. Ó, Éva, Éva, régi, édes Éva, hányszor eszembe jutsz, ha látom őt, hosszú sörényed, langyos-lusta combod, manmás, meleg melled, tejízű csókod, amint heversz, mindnyájunk édesanyja, a paradicsomban, virágok és kígyók között, hajad szép sátorában. Ő körmeit mutatja énnekem, bíborra festett, görbe körmeit, mint amazon és azt ígéretgi, hogy összetép. De ez nem érdekel. A szobalánya inkább. Hogyha olykor teára hív, künn az előszobában megcsókolom a szobalánya száját és elmenőben is mindenkoron a szobalálynak csókolok kezét.

„Imbolygó, színésziés, igen, bonvivános járással sietett lefelé a Mikó utca lejtőjén, a gesztenyefák alatt. A szomszéd házban, ahol laktam, betért a kapu alá. Nem hozám jött, írók nem szeretnek egymáshoz járni... Amikor elhaladt a házunk előtt, a házmesterlakásba tért be. Itt leült, kalappal fején, nyakában a körbehajtott kendő, hóna alatt az irattáska. Így ült, néha órákon át. A környéken tudták ezt. A konyhaszagú szobában a házmester lakott a feleségével. A házmester lakatos volt. A felesége sudár, dunántúli asszony. A házmester magyar nemes volt, Tiszaparti paraszt, hisztérikus. Nem tudta letenni az ipar-testületi vizsgát, nem tudott vízvezeték-szerelő iparigazolványt szerezni. Ez volt a gyermektelen házaspár nagy bánata. Kosztolányi vigasztalta. Időnként felkereste a vizsgabizottság tagjait, átnyújtotta nekik új könyvét, melybe meleg ajánló sorokat írt, így iparkodott protekciózni. De a házmester mindig újra megbukott a vizsgán... Kosztolányi is tehetetlen volt. A vágyálomból nem lett valóság, a házmester végül elkeseredett, és amikor Kosztolányi meghalt, elköl-

tözött a feleségével vidékre. Később soha nem hallottam róla. A felesége is eltűnt, nyomtalanul. Ez az asszony volt Édes Anna modellje. És a ház, ahol a regény játszódik, a mi házunk volt. Kosztolányi ritkán ment el a ház előtt, hogy – jövet vagy menet – be ne térjen a házmesterékhez. Ott ültek, hárman, nem ettek, nem is ittak, csak beszélgettek... A beszélgetésekből később regény lett... És csak a házmesterék lakásában érezte igazán jól magát.”

Márai Sándor

A szemelvények az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet (OSZMI) dokumentációs anyagából valók.

Kosztolányi Dezső (1885–1936)

Bemutató előadás: 2006. április 21-én, pénteken este 19¹⁵ órakor
a Horváth Árpád Stúdiószínházban

Kosztolányi Dezső - Thuróczy Katalin

Édes Anna

színmű két részben

ÉDES ANNA.....Sallai Nóra
VÍZYNÉ Majzik Edit
VÍZY.....Garay Nagy Tamás
JANCSI Kristán Attila
FICSOR..... Csikos Sándor
STEFI Dobos Judit
A VIZSGÁLÓBÍRÓ HANGJA..... Jámbor József

Díszlet-Jelmez: Libor Katalin

Súgó: Pethő Zsuzsa

Ügyelő: Tenki Ferenc

Irodalmi munkatárs: Töreki Attila

Zeneszerző: Demény Attila m. v.

Rendezőasszisztens: Jóvér Csaba

Rendező:

Soós Péter m. v.

Felelős kiadó: CSÁNYI JÁNOS

Fotó: MÁTHÉ ANDRÁS Grafika, tipográfia: JÓZSA SÁNDOR

Nyomdai kivitelezés: Nyomdaiipari Szolgáltató KKT.

E-mail: szinhaz@csokonaiszinhaz.hu, www.csokonaiszinhaz.hu

Adóigazgatási szám: 15460943209, Vtf: 490199

Ár: **170 Ft** (13,04% ÁFA-t tartalmaz)